

ПЕШАДИЈА У ВЕЛИКОМ РАТУ

Посебно место у историји ратне вештине од њеног настанка има најмасовнији и свакако најтрагичнији део војске – њена пешадија. Не само због тога што је она уистину одлучујући чинилац сваке победе, чинилац без кога нема остварења ратних циљева, већ и зато што је, на крају крајева, управо пешадија као део војних снага остала жртвено јагње војних сукоба и аспирација како код оних који, зарад остварења различитих циљева, рат започињу, тако и на страни која га победоносно завршава. Цена коју плаћа пешадија увек је највећа. Зато јој и данас припада част *краљице раџа*.

Аутори
Пуковник Ранко МАЧКИЋ
Потпуковник др Срећко КУЗМАНОВИЋ

КРАЉИЦА БИТКЕ

Пешадија вероватно још дуго неће изгубити свој назив „краљице битке“. Као организована сила настаје у првим робовластичким државама пре више хиљада година и од тада њена еволуција тече упоредо с развојем друштва, наоружања и опреме, војне организације и ратне вештине.

Најмасовнији род копнене војске, наоружан и опремљен за борбу на сваком земљишту, у свако доба дана и године и у свим метеоролошким условима, јесте пешадија. Она је носилац пешадијских и противпешадијских дејстава у оквиру борбених операција. У начелу, борбу води пешке, али је оспособљена за вођење борбе из моторизованих и оклопних борбених возила, а може да изводи ваздушне и поморске десанте. Задатке извршава: покретом, ватром и ударом и за разлику од других родова најспособнија је за прилагођавање свим променама, дејство у најразличитијим ситуацијама, заузимање и поседовање земљишта и одбрану појединих објеката.

Организацијско-формацијска структура, наоружање и опрема пешадије зависе од степена економске развијености државе, њеног геостратејског положаја, степена опремљености и обучености војске, нивоа научнотехнолошког развоја, степена усвојених доктринарних знања, система обуке и других услова. Непрекидно се развија. У мери у којој се остварује напредак у целини – мењају се њена структура, наоружање и војна опрема и систем обуке и доктрина. Пешадијске јединице се организују у стрељачке, противоклопне, минобацачке, извиђачке, диверзантске, противтерористичке, падобранске и војнополицијске јединице.

Своју пешадију имале су све државе и све војске од памтивека. Настала у сумерско доба, развијала се у Египту, Риму, Византији, Грчкој, Шпанији, Наполеоновој Француској, царској Русији, па и у Душановој и Карађорђевој Србији

На нивоу пешадијске чете, осим чисто пешадијских, постоје и други родовски елементи: артиљерија, инжењерија, веза и други.

Састав, наоружање и опрема сваке пешадијске јединице подешавају се тако да буде што еластичнија и способнија за све врсте маневра и да може дејствовати као целина и по деловима.

Од оснивања до првог масовног рата

Подаци о пешадији као организованој војној сили датирају још из III миленијума – доба Сумераца. Пешадија се борила у збијеним стројевима, а од наоружања војници су били опремљени бојним секирама, копљима и великим штитом.

У напону египатске државе појавиће се посебне јединице пешадије састављене од стрелаца, копљаника, а касније и страних најамника наоружаних мачем, бронзаним оклопом и штитом. У Грчкој, пешадија, поред лаке коњице и морнарице, заузима важно место.

фаланге трајала је веома дуго. Епаминонда је први пут у историји учинио покушај да јој да већу гипкост и могућност дељења борбеног поретка (среди на и крила)."

У римској војсци пешадија је имала водећу улогу. Такође се делила на ла-

Походи и ратови вођени у овом периоду имали су за циљ проширење територија, стицање нових робова и одбијање спољних напада. Основни стратегијски облик борбених дејстава које наводи Ротмистров у својој „Историји ратне вештине“ било је „наступање које се завршавало битком“. Приликом извођења похода врше се опсежне припреме пешадије, стварају се залихе, формирају се резерве и обезбеђују се комуникације. Оружаним снагама за време похода руководиле су старешине. Најчешће су то били цареви, фараони, стратежи и конзули. Битка је углавном решавана у једном дану.

Појавом феудалних држава доминантну улогу пешадије преузима коњица. Пешак није сматран ратником. У борбеном распореду пешадија је обично у његовом центру, за разлику од коњице која је на крилима и извршава одлучујуће задатке. Ратови у којима учествује пешадија имају „сезонско обележје“. Најчешће су се изводили у летњем периоду због лакше организације исхране људства и стоке.

У 16. веку Шпанци по угледу на Швајцарце стварају најбољу пешадију у Европи. Била је издржљива, покретна и способна за вођење борбе на отвореном пољу. Дотадашње оружје замењено је пушком, а мач постаје све дужи. Стрелци се с временом ослобађају оклопа. На бази усавршене аркебузе, јавља се нови тип пушке мускета. Она је имала знатна преимућства над аркебузом (глатка цев, фитиљача, пуњена спреда, тежине 8–10 кг, калибра 22 мм, домета 200–300 метара). Коњица у том периоду уступа место пешадији, која је опремљена савременијим оружјем. Уместо многобројних феудално разједињених војски, на сцену ступају најамничке војске које имају и по неколико хиљада војника.

Промене у условима и начину вођења рата крајем 18. века условиле су и промене у организацији пешадије. У већини армија формирају се пешадијске дивизије и корпуси. Ове промене су условиле и начин дејства. Линијска тактика се потискује, а усавршава се нова

Свој процват и примену основних тактичких начела доживљава за време тебанског државника и војсковође Епаминонде. Он ће реорганизовати војску. Фаланга је основни борбени строј. Пешадија се делила на лаку и тешку. Лаку пешадију чине праћкаши, стрелци с луком и бацачи копља. У грчкој фаланги Епаминонда уводи нови борбени поредак – коси поредак. „Традиција круте

ку и тешку. Лака пешадија заметала је борбу, а тешка је са тешком коњицом имала задатак да заврши борбу. После извршених реформи у војсци тешка пешадија биће искључиво формирана у легије од по десет кохорти. У свакој кохорти – три манипуле по 120–200 људи. У неке легије укључиване су кохорте „савезника“, формиране од становништва покорених области.

тактика – комбинацијом стрељачког строја, линије и колоне.

У периоду Наполеонових ратова, пешадија је, у поређењу са коњицом, била већа и до осам пута. Од ње се тражило да садејствује са коњицом и артиљеријом. Наполеон је вешто користио маневар и надмоћност пешадије. Примена обилазног маневра утицала је на појаву „стратегијске битке“, чија је суштина у комбиновању маршева чији се крајњи исход завршава једном битком или који доводи до коначне победе над непријатељем. Наполеон је увео у праксу „три стратегијска принципа: груписање снага на одлучујућем месту, одлучан удар у пресудном тренутку борбе и делимичну победу (за победу није потребно постићи успех свуда)“. Пешадија постаје најспособнији род за блиску борбу, за заузимање и трајније задржавање заузетог земљишта.

У другој половини 19. века све се више указује на значај стрељачке ватре као главног елемента борбе пешадије, а удар бајонетом само изузетно. Средином 19. века уводе се изолучене пушке које су имале домет око 800 метара, што је два до три пута премашивало домет пушака са глатком цеви.

Крајем века афирмисана је улога стрељачког строја. Почев од седамдесетих година оружје је почело да се пуни одастраг. Општа тенденција развоја стрељачког оружја у развијеним земљама у другој половини 19. века састојала се у постепеном смањивању калибра и повећању почетне брзине, домета зрна и брзине гађања.

Српски војник

За време цара Душана српски војник доживљава свој највећи успех. Међутим, недуго после пораза на Марици и Косову, прилику за истицање неће имати све до Првог српског устанка.

У Карађорђевој Србији прва регуларна пешадијска јединица, названа батаљон регулаша, основана је 1808. године. Милош Обреновић је 1825. године формирао стајаћу војску само од пешадије – 12 кумпанија (чета), у свакој нахији по једну чету (од 40 до 144 човека). Од војника Шабачке и Ваљевске нахије убрзо је створио први пук (режименту), а 1830. и свој гардијски батаљон. Законом из 1939. године пешадија је и формално формацијски устројена у батаљоне, чете, водове и одељења. Од-

нос пешадије и коњице био је 1 : 8 у корист пешадије. Каснијим осамостаљивањем српске државе формиран су крупнији састави – пукови, бригаде и дивизије. У Првом светском рату, пешадија је чинила око 75 одсто бројног стања српске војске. У току Колубарске битке носилац борбених дејстава било је 11 пешадијских и једна коњичка дивизија, подржане са 426 артиљеријских оруђа. Победом у Колубарској бици, једној од најзначајнијих битака у Првом светском рату, током 1914. године, српска војска је још једном уписана у светску историју ратне вештине. Пошто је у тој победи главну улогу одиграла пешадија, почетак битке узима се и обележава у Војсци Србије као Дан рода пешадије.

Развој јединица пешадије Војске Србије условљен је реализацијом пројеката „Војник пешадије за 21. век“ и увођењем оклопног возила точкаша. Реализацијом ових пројеката побољшаће се безбедност и самоодрживост војника на бојишту, и то захваљујући интеграцији различитих подсистема наоружања и опреме, те повећању мобилности јединица.

ВЕЛИКЕ ПРОМЕНЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ

У Првом светском рату основни родови војске били су пешадија, артиљерија и коњица. Пешадија ће у већини случајева решавати ратне сукобе снажним нападима, али је њен доминантан значај престао бити апсолутан. У начину извођења борбених дејстава настају битне промене. Први светски рат ангажује огромне људске и материјалне ресурсе, воде се дуготрајне операције и употребљавају нова оружја и борбена средства (тенкови, бојни отрови, митраљези, минобацачи, пламенобацачи).

Преласком са маневарског на позицијски рат, организација и начин извођења борбених дејстава усложњавају се уз све обимнију примену фортификација и повећање дубине одбрамбених положаја, за чији је пробој било потребно ангажовати јаке пешадијске јединице и фронтално савлађивање отпора непријатеља. Без извршеног пробоја било је готово немогуће обезбедити услове за продужење напада и проширење успеха у дубини.

У рову са осматрачницом, под Кожухом, 1917-1918, аутор капетан Сјаниша Коруновић

Пробој постаје најважнији облик маневра и најтежи проблем. Често се његово извођење одвијало и до три четвртине укупног времена трајања операције.

Пешадијски напад почињао је дуготрајном артиљеријском припремом, с тим што је на крају рата скраћен на неколико часова. Пешадија, подржана ватром, кретала је на јуриш и продирала у одбрамбени систем. Продор пешадије био је постепен и ишао је од положаја до положаја због мале маневарске способности артиљерије. Наступање пешадијских јединица најчешће је зависило од организације садејства са другим родовима, а посебно са артиљеријом.

Војске свих држава имају доста заједничког у организацији пешадије. Највиша оперативна тактичка јединица био је корпус, који се обично састојао од две до три дивизије, коњичких, артиљеријских и других тактичких јединица. Борбени састав пешадијске дивизије просечно је износио 12.000–16.000 војника, 36–38 артиљеријских оруђа, 27–36 митраљеза и 100–300 сабљи. Развој оперативних и стратегијских (здружених) јединица кретао се у правцу ширења борбене аутономије, а то се постизало јачањем ватрене моћи и борбених ефектива.

Пешадијски пукови су у свим војскама имали готово истоветну технику. Основно средство била је пушка мага-

цинка са нишанском даљином до 2.000 метара и брзином гађања 10–12 метака у минути. У сваком пуку било је и 6–8 тешких митраљеза.

Основна пешадијска јединица била је чета, са бројним стањем у рату скоро свуда око 250 људи. Имала је тактичку и административну функцију. Из дисциплинских и тактичких разлога дели се на водове, најчешће три, а они на исто толико десетина.

Наоружање пешадије

Пешадија различитих држава имала је различито наоружање и била неједнако опремљена. Руска војска је знатно усавршила обуку пешадијских

Милунка Савић, носилац Ордена Легије часћи (Извор: Војни музеј)

јединица, а посебно после стечених искустава из руско-јапанског рата 1904/1905. године. Борбене радње изводиле су се еластично. Том приликом провејавао је дух активности, ватра је правилно цењена као и употреба заклона, а садејство пешадије и артиљерије било је на завидној висини.

Наоружање пешадије било је модерно. Русија је у Први светски рат ушла са веома разноврсним наоружањем пешадије. Рат је затекао руску армију са увођењем у наоружање нових брзометних пушака система „мосимнаган“, али су и даље већину чиниле пушке система „бердан“. Митраљези система „максим“ у руској војсци су показали извесне недостатке па су морали

претрпети извесне конструктивне промене.

Код вишег старешинског кадра недостајала је јединственост схватања о припремама и начину вођења рата и потреби међусобне везе и садејства при извођењу операција. И поред свих недостатака, руска пешадија представљала је моћну снагу.

У Француској војсци пешадија је била наоружана делимично застарелом пушком – „лебл“ 8 мм, М-1886-1893, домета до 2.000 метара и једним митраљеским водом на батаљон. Касније ће се јавити модел „лебл“ М-1907 и 1915. У погледу тактичких радњи и поступака француска пешадија се више него немачка и руска обучавала за нападне, а мање за одбрамбене радње. Слабије је

била обучена у изради и коришћењу инжењеријских објеката и артиљеријској припреми пешадијског напада. Садејству пешадије и артиљерије нису поклањали довољна пажња као Руси и Немци.

„Француски војник је био познат као храбар, интелигентан и велики патриота, способан за највећи отпор и самопрегор.“ У обуци пешадијских јединица претерано је истицан значај маневра (покрета) и уверење да се само нападом може постићи циљ. Одбрана је сувише потцењивана, а са њом заједно и улога фортификација.

Пред Први светски рат енглеска војска састојала се од регуларне, територијалне и индијске домородачке војске. Од пешадијских јединица регулар-

ПЕШАДИЈА У ВЕЛИКОМ РАТУ

на армија имала је шест пешадијских дивизија, а у склопу индијских снага било је седам пешадијских дивизија. Мобилизацијским планом оперативна армија у метрополи, тзв. „експедициони корпус“, требало је да формира још две пешадијске дивизије.

Пешадија је била наоружана квалитетном пушком 7,7 мм „ли“ (Lee-Enfield), добро увежбана у коришћењу земљишта и одлично увежбана у гађању.

Немачка војска састојала се од активне војске и ландвера. Активна војска представљала је прву линију, ландвер другу (до 39 година старости), а ландштурм трећу линију (преко 39 година старости). Због своје материјалне опремљености и физичке спремности немачка војска – пешадија пред почетак Првог светског рата заузимала је врло високо место. По стручној спремности пешадија се одликовала хомогеношћу обуке, офанзивним еланом, али и смислом за примену одбране и коришћење пољског утврђивања. Показала је

одличну издржљивост у извођењу маршева и дисциплиновано и правилно коришћење артиљеријске ватре.

Немачка, као велика економска и војна сила са веома развијеном војном индустријом и изврсним конструкторским кадром, предњачила је по техничким решењима и опремању својих јединица. Пешадија је била наоружана, по многим, најбољом пушком тога доба (и дуго после тога), система „маузер“, М-1910, а старешински кадар и пиштољима „маузер“ Ц-96 (овим моделом убијени су аустроугарски престолонаследник Фрањо Фердинанд у сарајевском атентату и краљ Александар Карађорђевић), као и многим врстама револвера и митраљеза.

Трупни официрски кадар био је одличне стручне спремности, одан позиву и прожет иницијативним духом. Усавршавању официрског кадра поклањана је посебна пажња. Своју доктрину немачки генералштаб заснивао је на офанзивној доктрини. Претпостављало

се да се коначни исход рата може постићи војностратегијским успесима. Код пешадијских јединица развијана је иницијатива и идеја маневра у бок и позадину.

Због свог сложеног државног устројства, Аустроугарска је имала три засебне војске: царско-краљевску заједничку војску, аустријски ландвер (домобранство) и мађарски хонвед (заједно са хрватским домобранством).

Материјална и техничка опремљеност војске била је савремена и потпуна у сваком погледу, а после 1908. године се и знатно побољшала.

Пешадијске јединице ојачане су митраљезима, а од пешадијског наоружања аустроугарска војска располагала је брзометном пушком система „манлихер“ 8 мм и митраљез „шварцлозе“ 8 мм.

Патриотизам војске је био различит према националности одакле су јединице попуњаване. „Од 100 војника заједничке војске било је 25 Немаца, 23 Мађара, 13 Чеха, 4 Словака, 8 Поља-

Аустријанци уклањају препреке од бодљикавих жица код Београда 1915. (Извор: Војни музеј)

У митраљеском заклону на Каџунцу, септембар 1916. године, аутор кајешан М. Савић (Извор: Војни музеј)

ка, 8 Украјинаца, 2 Словенца, 9 Хрвата и Срба, 7 Румуна и 1 Италијан." Најоданије су биле немачке и мађарске јединице. Аустријска војска није ратовала још од 1866. године, па није ни имала савремено ратно искуство, које је српска војска стекла у два балканска рата.

У погледу стручне спреме војска се поводила за немачком војском, али је у припреми напада била много ближа француском гледишту. Оперативно-штабна спремност и стручност виших команданата није била на висини савременог командовања. Они су одлично познавали технику генералштабних полова, али су били много удаљени од трупе.

Бугарска је од свог настанка била везана за Русију од које је добила

(углавном на поклон) пушке система „бердан“ No 2, „крнка“ и „шнајдер“ (углавном заплењене). Поседовала је митраљезе система „максим“. Пред сам почетак Првог светског рата добила је извесну количину наоружања од својих нових савезника Немачке и Аустроугарске.

Црна Гора је претрпела осетне губитке у ратовима 1912/1913. године, претежно у борбама око Скадра. Оскудна ратна опрема била је утрошена и споро је попуњавана. Била је подељена у шест дивизијских округа, од којих је у рату требало да формира шест пешадијских дивизија (по три бригаде). Дивизије су биле знатно слабије по бројном стању, наоружању и осталој опреми од устаљених дивизија. Црно-

горски војник био је познат по својој храбрости и великој издржљивости. Овакве особине чиниле су црногорску војску веома подесном за вођење герилског рата широких размера, на шта су упућивали слаба опрема и карактер ратишта.

Због финансијске немогућности да своје јединице опреми модерним пушкама ослањала се на помоћ српске владе и огромну помоћ коју је добила од Русије. Тако је 1902. руски цар Николај II одобрио да се Црној Гори поклони око 67.000 пушака система „бердан“ и „наган“ и 25.000 револвера система „смит и весон“ М-1874, што је са оружјем заплењеним од турске у Првом балканском рату и извесним делом систе-

Српско митраљеско одељење у Првом светском рату са митраљезом „максим“

ма „маузер-кока“ чинило наоружање црногорске војске.

Српска пешадија

Због своје хомогености Србија је имала монолитну војску која је била организована по позивима: I, II и III позив и последња одбрана. Оперативну војску сачињавали су I и II позив. Од пешадијских јединица (четворне формације) имала је 11 пешадијских дивизија. Дивизија се састојала из четири пешадијска пука по четири батаљона и једно митраљеско одељење (свега 16 батаљона и четири митраљеска одељења са укупно 16 митраљеза).

Рат 1914. године затекао је Србију у тешком стању у погледу наоружања и ратне опреме, што је било последица

учешћа у два претходна балканска рата. Недостајало је око 120.000 брзометних пушака и знатан број митраљеза.

Пешадијско наоружање било је веома разнолико: српска брзометна пушка „маузер-кока“ М-80, турска заплењена брзометна пушка система „маузер“, руска брзометна пушка 7,62 мм, „манлихер“ брзометна пушка, стара пушка „берданка“, пушка „маузер-миловановић-ђурић“. Један број старих пушака модификован је у брзометне пушке, али их није било довољно. Митраљез је био система „максим“ калибра 7 мм.

Српска војска се одликовала великим патриотизмом, храброшћу и истрајношћу у маршевању и у подношењу свих напора, како у одбрани, тако и у нападу, дању и ноћу. Са наслеђеним

ратничким традицијама, а потом још и очеличена у два балканска рата, она је у себи носила највише војничке моралне особине. Брзо марширање и вешто маневрисање, најшира примена иницијативе и изненађења, вешто коришћење земљишта и маскирања, најтешње узајамно помагање артиљерије у нападу и одбрани, били су основ доктрине српске војске.

Аустроугарски генерал Алфред Краус у својој књизи: „Узроци нашег пораза“ каже: „Ја сам држао и држим их (Србе) још као војнички најјаче од наших непријатеља. С малим задовољни, вешти да се снађу, лукави, изванредно покретљиви, добро наоружани, богато снабдевени муницијом, вешти у коришћењу земљишта, врло добро вођени,

за борбу мржњом и одушевљењем загрејани, они су нашим трупима задавали много више тешкоћа но Руси, Румуни и Италијани.”

Битка на Марни

Борбена дејства на западноевропском фронту почела су 4. августа 1914. упадом немачких снага у Белгију. Слаба белгијска војска није могла дуго да пружи отпор већ је одступила у правцу Антверпена. Пут према француској граници за немачке армије био је отворен.

Због повољног оперативног положаја код немачких армија, силовитог и брзог продора, а још незавршеног стратегијског развоја, француска војска била је принуђена да се повуче на реку Марну. Немачка команда проценила је резултате граничне битке сматрајући исход целог рата већ предодређеним. Оно што предстоји француским и енглеским снагама које су одступале јесте даље њихово гоњење.

У првим резултатима граничне битке виде се извесне мањкавости код употребе француске пешадије, а основа је да је изузетно слабо садејство пешадије са артиљеријом, и да пешадија може извршити напад тек после снажне артиљеријске припреме. За снажније ударе и противнападе француској пешадији недостајала је подршка тешке артиљерије. Бојеве су најчешће отпочињале пешадијске претходнице и у почетном делу рата водиле су се сусретне борбе.

Продужавајући гоњење француских снага, предњи делови 1. немачке армије избили су 3. септембра 1914. на Марну источно од Париза. Следећег дана на Марну избијају и 2. и 3. немачка армија. Против три немачке армије англо-французи ангажују 9, 5. и 6. француску армију и једну енглеску армију. Однос снага и општи оперативни положај променио се у корист снага Антанте.

На фронту од Париза до Вердена, дугом 260 км, Немци су имали пет армија (51 дивизија), а Французи и Енглези – шест (66 дивизија). У таквој ситуацији генерал Жофр одлучио је да 5. септем-

Црногорски официри на вежби пред објавом рата 1914, аутор: Васа Радуловић,

бра крене у противфанзиву. Савезници су намеравали да искористе брешу између 1. и 2. немачке армије и 8. септембра прелазе у напад на том правцу. Немачка команда није имала резерви да затвори ову брешу и 9. септембра била је принуђена да отпочне повлачење 1. и 2, а затим и осталих немачких армија, на реку Ену. Команда савезничких снага није правремено открила започето повлачење немачких армија па није организовала гоњење. Недостатак резерви и слабљење немачке ударне групације пребацивањем дела снага на руски фронт били су основни узроци немачког пораза на Марни.

Дејство француске и енглеске пешадије одликује се спорошћу и претераном опрезношћу приликом наступања уз веома слабу организацију извиђања. Током извођења дејстава, руски војни теоретичар Ротмистров наводи да је „пешадија и једне и друге стране по правилу дочекивана ватром непријатељских мицраљеза”. Да би се заштитила од убитач-

не ватре, стрељачки стројеви су се брзо укопавали. Тако је постепено и једна и друга страна створила систем траншеја, чије је савлађивање постојећим средствима и начинима борбе практично било неостварљиво. Дејство лаке артиљерије по рововима било је скоро бескорисно. Пешадијска борбена дејства извођена у густим стрељачким стројевима представљала су велику слабост због повећаног убитачног дејства.

Немачка пешадија напада неплански, не примењује утврђивање на достигнутој линији, а везе са позадинским јединицама скоро да и не постоје због велике удаљености. Резерва скоро да и не постоји и то немачку одбрану посебно чини рањивом. С друге стране, француска пешадија не преузима гоњење против немачких снага које се повлаче. Може се закључити да је исход битке на Марни представљао не само слом немачког операцијског плана, већ и преткретницу за цео Први светски рат.

фотограф из Пећи (Извор: Војни музеј)

Верденска операција

За напад на Верден немачка команда је у зони ширине 40 км развила пет армија (12 дивизија). Основна замисао немачког генералштаба била је да се француским снагама нанесе удар на одсеку од 2,5 км. На том одсеку пробоја густина артиљерије достигала је бројку од 110 артиљеријских оруђа на дужном километру фронта. Немачки напад на Верден отпочео је 21. фебруара 1916. после десеточасовне артиљеријске припреме. За првих пет дана напада немачке снаге продрле су свега 5–6 км и нису могле да потпуно пробију одбрану француске војске.

Верденска операција попримила је карактер изнуривајуће операције. Због напада англо-саксонских снага на реци Соме Немци су код Вердена потпуно обуставили нападе.

Тежња немачког командовања да пробије фронт на једном уском и изолованом одсеку довела је до тога да противник на другим деловима фронта

није био „везан“, па је могао слободно да маневрише својим резервама. Дуготрајни напади пешадије и артиљерије у једном истом рејону искључивали су свако изненађење.

У овој операцији немачко командовање није постигло постављени циљ. Темпо напада немачке пешадије је мали, свега 5–6 км првих пет дана, а покрет резерве и њена употреба отежани су употребом авијације. Сваки узастопни напад немачке пешадије праћен је поновном артиљеријском припремом што указује на живаву одбрану француске пешадије. Током извођења операције у борбу је постепено увучено 70 француских и 46 немачких дивизија.

Англо-француске снаге на Соме

Операција на реци Соме 1916. године припремана је шест месеци. За пробој немачке одбране у зони ширине 35 км привучене су 4. енглеска и 6. француска армија. Напад англо-француских снага почео је 1. јула 1916. после седмодневне артиљеријске припреме. За прва два месеца непрекидних бојева савезници су продрли у дубину немачке одбране највише 8–10 км.

Битка на Соме трајала је до новембра 1916. године. Претрпевши огромне губитке, снаге оба противника биле су крајње исцрпљене. У операцији је поступно било увучено 86 савезничких и 67 немачких армија. Операција на Соме трајала је готово пет месеци. За то време савезници су продрли у дубину непријатељске одбране 10 до 15 километара, али нису успели да пробију немачки фронт.

Немци су у зони предстојећег савезничког напада организовали одбрану пуне две године и она се састојала од три линије ровова.

Основна идеја инструкције француске команде била је да „артиљерија руши, а пешадија заузима“. Било је предвиђено да јединице наступају поступно од једне линије до друге, уз непрекидну подршку артиљерије. Јуришу пешадије на сваки немачки одбрамбени положај

претходила је јака артиљеријска припрема. Француске дивизије наступале су под заштитом ватреног таласа и биле су подржане дејством авијације, која је артиљеријском ватром обасипала немачке ровове. Ова методичност напада француске пешадије проузроковала је спор темпо напада и била је један од узрока неуспеха целе операције.

Основни узрок неуспеха операције лежи у томе што је англо-француска команда, као и немачка код Вердена, настојала да пробије утврђени непријатељски положај на уским изолованим одсецима, уз пасивну одбрану на осталим деловима фронта. У таквој ситуацији, непријатељ који није био везан на целом или широком фронту, могао је слободно да маневрише својим резервама.

Конечно, у овој нападној операцији Британци су први пут употребили тенкове приликом подршке пешадији, што је запрепастило немачку пешадију.

Источно-пруска операција

Руски северозападни фронт отпочео је 17. августа 1914. наступање у Источну Пруску 1. армијом са севера и с југа 2. армијом, обилазећи Мазурска језера. Руско командовање имало је за циљ да уништи 8. армију (16 дивизија) и заузме источну Пруску. У тој операцији 1. немачки корпус претрпео је пораз од 1. руске армије код Шталупенена. Жестокe борбе водиле су се између немачке 8. и руске 1. армије на фронту Гумбинен–Голдап. Немачка команда, знајући да се 2. руска армија споро прикупља, одлучила је да главним снагама разбије 1. руску армију, пре него што 2. руска армија пређе у напад. Сви немачки напади били су одбијени. Немачки покушај да окружи део руских снага јужно од Гумбинена је такође пропао. Даљим развојем ситуације стварају се услови за гоњење немачких снага, што руско командовање није наредило па их је то спасило од сигурног уништења.

Руска 2. армија 20. августа на широком фронту прелази границу Источне Пруске. Немачка команда због неак-

тивности руске 1. армије за њу веже мање снаге, а главне снаге усмерава против руске 2. армије која трпи велике губитке и 30. августа повлачи се на реку Нарев. Због догађаја на источном фронту немачка команда ће 26. августа са западног фронта упутити два корпуса и једну коњичку дивизију у Источну Пруску.

Из тока операције може се закључити следеће: организација извиђања на обе стране текла је веома неорганизовано, као и подршка артиљерије пешадијским деловима, веома слабо садејство унутар и између оперативно-стратегијских и стратегијских јединица (посебно је евидентно између 1. и 2. руске армије).

Добијене податке од извиђачке авијације руско командовање (штаб 2. армије и фронт) прима са крајњом резервом и не преузима никакве мере (гоњење, напад). Упад руске пешадије у Источну Пруску имао је позитиван утицај, довео је до слабљења немачке групе на западном фронту. Операција

је омела садејство немачких и аустријских армија. Немачка је водила рат на два фронта.

Галицијска битка

Једновремено са источно-пруском операцијом, руска команда припремила је и офанзиву јединица Југозападног фронта у сврху уништења аустроугарских армија у Галицији. Основна замисао операције састојала се у томе да се бочним ударима аустријским снагама из Галиције пресеку одступни правци на југ и запад. Главни удар требало је да нанесе 3. и 8. руска армија са истока, а помоћни удар 4. и 5. армија са севера.

Аустроугарска команда се такође припремала за напад, планирајући да нанесе главни удар између Буга и Висле, ради уништења 4. и 5. руске армије и продора у Пољску, у сусрет немачким снагама које би из источне Пруске наступале на југ. Активна борбена дејства отпочела су 18. августа 1914. нападом 3. и 8. руске армије. Због непо-

знавања протезања линије развоја са аустроугарским снагама, руске армије је имала мање окршаје са предњим деловима аустроугарских снага које се повлаче према реци Златна Липа.

До жестоких борби дошло је на правцу главног удара аустроугарске војске са 4. руском армијом која се после тродневних борби повукла према градићу Красник.

У условима када су руске снаге биле један и по пут надмоћније, на реци Златна Липа, 26. августа између 3. руске и 3. аустроугарске армије долази до борбе у сусрету која је трајала три дана. У овим борбама, 28. августа учествовала је и 8. руска армија.

Јединице 31. руске пешадијске дивизије однеле су победу, али нису искористиле могућност да дефинитивно униште 16. аустријску пешадијску дивизију. Слабо извиђање, одсуство јасних одлука, страховање за бокове и неодлучност у остваривању смелих маневара нису дали овој операцији посебан замах.

Одмор српске војске после форсираног марша, 1914. (Извор: Војни музеј)

Битка на Гњилој Липи почела је 29. августа на фронту ширине 120 км. У њој су учествовале две аустроугарске и руске армије. Фронт 3. аустроугарске армије пробијен је 30. августа. Аустријска команда прегруписавала је снаге 4. армије у настојању да задржи Лавов. Ипак, 3. септембра руска војска заузела је тај град.

Надирањем руске 4. и 5. као и новоформиране 9. армије на југ угрожена је позадина целе аустроугарске групе, због чега је аустроугарска команда била принуђена да 11. септембра нареди повлачење свих својих армија иза реке Сана.

Руска војска заузела је Галицију и отворила себи пролаз преко Карпата у мађарску равницу.

Посебно карактеристично за ову битку јесте недовољно познавање обостраног распореда снага код обе стране. Пешадијске борбе у почетној фази наступања имају карактер борби у сусрету, и најчешће се воде са осигуравајућим деловима. Руско командовање

није довољно енергично и упорно у захтевима према пешадијским јединицама кад је у питању гоњење непријатеља и даља експлоатација успеха.

Лоша организација садејства, спор темпо напада, упркос добијеним подацима од авијацијског извиђања, знатно су минимизирали фактор изненађења на обе стране. Бројна надмоћност артиљерије била је на страни руске пешадије.

Пешадија у Церској бици

У зору 12. августа 1914. године, 5. аустроугарска армија извршила је покрет преко Дрине са два корпуса (8. и 13. к.). Српска Врховна команда је дефинитивно закључила да главне аустроугарске снаге нападају правцем Лозница–Ваљево, а помоћне правцем Шабац–Ваљево. Српска Врховна команда је за три дана прегруписала снаге и створила план за Церску битку, под веома

неповољним условима маршујући и до 50 км дневно.

Командант 2. армије, увиђајући значај Цера, самоиницијативно је одлучио да овлада његовим гробом и наредио је команданту Комбиноване дивизије да један пук са батеријом упути на гроб Цера правцем Тројан–Косанин град, да са једним пуком, ојачан батеријом, осигура простор Текериш–Шабац, а два пука са хаубичким дивизионом задржи у рејону Текериша.

Ноћним бојем 15/16. августа, изненадним сусретом 2. прекобројног пука српске војске и десне колоне аустроугарске 21. дивизије, отпочела је Церска битка. У току ноћи јединице су уведене постепено у борбу. Са обе стране учествовала су по три пука, који су претрпели велике губитке.

Сагледавањем тока ове операције може се закључити да је церска операција на аустроугарској страни била предвиђена основном идејом аустроугарског ратног и почетног операцијског плана, а за српску Врховну коман-

После крајког одмора 2. пешадијски пук „Књаз Михаило – Гвоздени“ Моравске дивизије наславља гоњење непријатеља гробом Иверка, 19. август 1914, аутор Риста Марјановић (Извор: Војни музеј)

Срби на предстражи у Булогама код Сарајева, командант добровољачког батаљона капетан Пинџа Радосављевић на раскрсници пута Рогатица–Романија–Пале–Сарајево, 1914, аутор: Васа Радуловић, фотограф из Пећи (Извор: Војни музеј)

ду она је била изненађење, јер није била предвиђена ни ратним нити почетним операцијским планом.

Српска Врховна команда је спретно прилагодила свој почетни операцијски план и стратегијски развој. Пажљиво је пратила догађаје и на основу њих брзо просуђивала и реаговала.

Церска битка је класичног маневарског карактера, у којој се тактичко дејство у бок непријатеља, који је продирао долином Јадра, комбинује са стратегијским маневром по унутрашњим правцима између 5. и 2. аустријске армије.

Експлоатација Церске битке са српске стране није изведена енергично, те није ни дала очекиване резултате, односно потпуно уништење 9. и 21. дивизије 8. корпуса и 36. дивизије 13. корпуса. Овоме је допринела мала ударна снага Церске групе (свега две дивизије Комбинована I и Моравска I), као и јасно дефинисан циљ и споро пристизање Тимочке дивизије I позива.

Поред тога, Церска ударна група испољиће недовољну активност и иницијативу упркос наређењу команданта армије. Ова групација не изводи напад на усамљену 9. дивизију 8. корпуса. Иницијативу преузима у руке тек 18. августа. Команданти дивизија су у току 20. августа радили сувише опрезно и пропустили идеалну прилику да униште добар део снага 5. армије.

Одлука команданта 2. армије да искористи ноћ и да по могућности заузме Косанин град била је од огромног значаја за исход битке. У овој операцији посебно место заузимају тактичке радње и поступци аустроугарске и српске пешадије.

У Церској бици аустроугарска пешадија била је храбра и пожртвована, али је показала мањак ратног искуства и необученост у тактичком раду. Извиђачке патроле су се слабо сналазиле на непознатом и покривеном земљишту, а осим тога плашиле су се препада српских четника и родољубивог становништва. Често се де-

шавало да су аустроугарске пешадијске јединице чак и на одмору биле изненађиване, како препадима и упадима пешадије, тако и ватреним нападима српске пешадије. Слабо борбено извиђање имало је за последицу слабо познавање стања непријатеља. Служба извиђања и обезбеђења била је слаба.

Сви аустроугарски напади изведени су веома обазриво и споро извођени, без довољно артиљеријске припреме и енергије. Услед недовољног ратног искуства дешавало се да целе аустроугарске пешадијске јединице на бојишту крену отворено у густим стројевима. Ноћна дејства су нередовно примењивали, осим код преласка Саве и Дрине. У одбрани су имали боље резултате. Одбрана 9. пешадијске дивизије је пример борбене живавости и упорности.

Српска пешадија имала је богато ратно искуство, стечено у балканским ратовима, показала је ванредну живавост, отпорност и храброст у одбрани, а насртљивост у нападу. Стално је била у

добро организованог вези са својом артиљеријом.

Пешадија није добро организовала извиђање. Будући да се ради о нашој територији, употреба пешадијских патрола није била довољно интензивна и њихов рад је био доста слаб. Борбено извиђање, нарочито ноћу, није било довољно интензивно. Служба обезбеђења је правилно организована.

Српске пешадијске јединице показале су сјајан пример марширања и дању и ноћу (Моравска II, Тимочка I). Није се радило само о покретљивости ових јединица, већ и о њиховој способности да после дугих и напорних маршева ступају у борбу и туку непријатеља.

У нападним дејствима није било довољно координације и сарадње (Комбинована I, Моравска I), тако да је умањена експлоатација успеха. Техника напада српских пешадијских јединица била је боља од аустроугарске: одлично су се прилагођавале земљишту и неприја-

тељевог ватри, често у рашчлањеним борбеним порецима и растреситим стројевима, уз све то одржавајући тесну везу са својом артиљеријом.

Српска пешадија (ударна група) показала је слабу активност у гоњењу непријатеља, из разлога дуготрајне преморености и исцрпљености. У одбрани, пешадија је показала велику упорност против бројно и технички знатно надмоћнијег непријатеља. Одступање српских снага извођено је умерено и плански.

Говорећи о маневру српске војске у Церској битки Пеко Дапчевић је написао: „Ипак је та битка велико дело српске Врховне команде, која је дала свој печат догађајима који су довели до пораза балканске и тријумфа српске војске. То прилагођавање догађајима, та одмерена опрезност с једне и још одмеренија одлучност, с друге стране, карактерише деловање српског највишег командовања у тим тешким часовима. То

командовање држи све конце у својим рукама и усиљеним маршевима баца своје дивизије ка најугроженијим деловима фронта. Оно придаје огромну важност брзини дејства и маневрисању трупа и тежи да одгонетне – где су усмерене главне непријатељске снаге да би им задали одлучујући ударац.”

Битка на Дрини

Од почетка септембра 1914. развиле су се сложене и кржаве борбе које су трајале преко два месеца. Главне операције вођене су на преко 70 км широком фронту доње и средње Дрине, а помоћне у Срему и источној Босни. Посебно су се жестоке борбе водиле до 22. септембра на Мачковом камену, који је више пута заузиман од једне и друге стране. Борбе на Дрини вођене су од 6. септембра до 11. новембра 1914. године.

У бици на Дрини, српска Врховна команда одустала је од примене маневар-

Српски војници на положајима, Мачков камен, 1914, Дрина (Извор: Војни музеј)

ске одбране и прешла на одсудну решавајућу одбрану, при чему су главне снаге биле распоређене на самој Дрини, скоро без икаквих значајних резерви. Пешадијске оперативне јединице изводиле су противударе. Најзначајнији противудар извршила је 1. армија на 6. аустроугарску армију. Противудар је био кратког даха; добро започет, делом чак и успешно вођен, али лоше завршен.

Команде српских дивизија изгубиле су сигурност у процени. Уверење да је непријатељ већ поражен ослабило је свест о потреби брзог и одлучног дејства. Противудар је требало схватити далеко озбиљније. Све је то налагало потребу да се свим снагама делује брзо и енергично, али плански и организовано да се 16. корпусу не дозволи да се на новој линији среди и учврсти.

Српска пешадија није била обучена за вођење борби у шуми, па је чак и зазирала од шуме, иако је на отвореном простору била супериорнија у блиској борби са аустроугарским јединицама. Српске јединице испољиле су највише умешности и енергичности у краћим противнападима, док им је у дужим подухватима недостајало истрајности и умешности.

У борбама на Мачковом камену први пут ће бити употребљене пољске батерије као пратећа артиљерија стрељачком строју пешадије. Увидевши предност оваквог начина употребе артиљерије, истом решењу прибећи ће и противничка страна. Слабост која се посебно уочила односила се на недовољно искуство пешадијских јединица у насилном преласку реке. Ово је посебно карактеристично код Тимочке I приликом прелаза реке Саве код Чеврнтије. Узроци неуспеха су пре свега у томе што дејство ове дивизије није било тактички припремљено, нити технички довољно обезбеђено и што организација форсирања и одбрана мостобрана нису спроведени у складу с тактичко-оперативном ситуацијом у зони форсирања. Овој јединици „је недостајао план марша, план превозења, план дотура и евакуације, а у суштини је недостајала тактичка замисао стварања и одбране мостобрана у складу са могућностима савлађивања реке”.

Вежбе регрута у Вардишћу, 1914, аутор војни свештеник Ристо Шуковић

Избор Тимочке I за овај задатак није био најсрећнији. После преоружавања руским пушкама само два пука извела су по једно гађање, док друга два нису ни почињала. Војници уопште нису били увежбани у руковању новом пушком, а они који су је испробали били су уверени да је гора од српске брзометне пушке која им је одузета.

У бици на Дрини први пут се спроводи „минска војна”, ровови су на десетак метара једни од других, и уводи се осматрач артиљеријског дејства у пешадији, што ће утицати на смањење губитака од дејства артиљерије.

Колубарска битка

Колубарска битка је трајала од 16. новембра до 15. децембра 1914. годи-

не. У време повлачења на десну обалу Колубаре, на линију Обреновац–Лазаревац–Љиг, све три српске армије, а нарочито Прва, биле су у веома тешком стању. Да би спречила осипање јединица, завела ред и дисциплину и подигла пољуљани борбени морал снага, Врховна команда преузела је читав низ ванредних мера. За команданта најзаморније и најистрошеније 1. армије, уместо оболелог генерала Петра Бојовића, поставила је даровитог генерала Живојина Мишића.

Увиђајући да неће моћи да се одупре снажном непријатељевом притиску, Мишић је у току ноћи 21/22. новембра повукао своју армију на линију Љиг–Суворор. Преморену и до крајњих граница исцрпљену армију не извлачи

(Извор: Војни музеј)

по деловима, већ целу армију на положаје код Горњег Милановца. Ту се благовремено прикупља, одмара и попуњава људством и материјалом. Врховна команда се после више убеђивања сагласила са Мишићевим планом и доноси одлуку да се напусти Београд и да се скрати фронт за 40 км.

Тродневни предах српска Врховна команда искористила је за сређивање и припремање јединица за нову офанзиву – делимично су попуњене људством, муницијом и храном. После снажне артиљеријске ватре, 3. децембра 1. армија извршила је силан јуриш на делове 6. аустроугарске армије. Остале армије кренуле су у напад са мањим закашњењем. Команда аустроугарске

балканске војске била је изненађена силом напада српских јединица.

У свом извештају војвода Радомир Путник о Колубарској бици каже: „Тајна успеха српске војске у Колубарској бици лежи у беспримерној храбрости, пожртвовању, издржљивости и у правременом учавашу, од стране српске Врховне команде, насталих слабости у противничком командовању.“

Српска Врховна команда успела је у Колубарској бици да изведе успешну маневарску одбрану и не дозволи одсудну битку. Српска војска сачувала је довољно пешадијских јединица за противофанзиву и енергично гоњење и на тај начин победила је надмоћнијег непријатеља. С друге стране, непријатељ

је претрпео пораз јер је потценио извођење одбране, нарочито у току извођења операција главних снага преко Дрине и Колубаре. Значајно је напоменути правилну примену еластичне одбране, коју изводе јединице 1. армије. Посебна карактеристика српске одбране је да она никад није била пасивна. Српски команданти су увек тражили погодну прилику да пређу у напад. Примери за то су Човка и Враче брдо.

Криза која се јавила код 1. армије због дуготрајних и исцрпљујућих борби биће преброђена захваљујући команданту армије. Саво Скоко ће написати: „Одлучан старешински глас команданата у тренуцима клонулости подиже дух и улива поверење. Мишић је добро познавао српског војника. Знао је да има тренутака када и најхрабрији беже, али је исто тако знао да се изгубљено поверење може повратити и неуморно се дао на посао. Већ после неколико дана он обавештава Врховну команду да се поверење, а са њим и дисциплина почињу лагано враћати...“.

У нападу, српске пешадијске дивизије, посебно 1. армије, брзим и силовитим нападима потпуно су збуњивале непријатеља, наносећи велике губитке у људству и материјалној опреми. Маневришући по унутрашњим правцима, силовито и брзо продирући кроз непријатељску одбрану, примењујући препаде код појединих аустроугарских пешадијских јединица, постизале су потпуно тактичко и стратегијско изненађење. Војници и старешине прекаљени после Цера и Дрине у нападима на аустроугарске корпусе испољили су незапамћен хероизам и самопожртвовање.

Француски маршал Жозеф Жофр ће с пуним правом написати: „... Деликатни маневри на Церу и Колубари, вођени сигурним просуђивањем са слободом духа и снагом коју испољава мајсторство српског командовања – заслужују да заузму сјајно место у нашим стратегијским студијама.“

НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ

Незауостављив маневар српских пешадијских јединица током пробијања Солунског фронта и поједини облици тада извршених борбених дејстава показали су да је српска војска, и поред огромних губитака претрпљених почетком рата, остала главна снага савезника на балканском ратишту

Пешадија наступа ка нејријашељевом положају. Група иза стрељачког строја носи мишраљез. (Извор: Војни музеј)

На Солунском фронту савезници су располагали са 28 пешадијских дивизија (четири британске, осам француских, девет грчких, једна италијанска и шест српских, које су биле распоређене у пет армија). У склопу заједничког командовања и садејства између савезничких војски, српска Врховна команда успела је да задржи аутономију у командовању и засебан део фронта.

Анализирајући изведене бојеве и борбе на Солунском фронту, маневар

пешадијских јединица и примену појединих облика борбених дејстава, може се закључити да су тако маестрално изведени захваљујући највише правилној и потпуној оперативној процени војничког елемента, услова земљишта, непријатеља и времена.

На тако велики успех који су оствариле пешадијске јединице на самом почетку солунске офанзиве утицало је више фактора: место пробоја непријатељског фронта (изабрано је тако вешто да је самим тим постигнуто стратегијско изненађење), офанзива је била упе-

рена против Бугарске, која је била најслабији члан коалиције Централних сила. Пробој фронта изведен је на релативно малој ширини „што је омогућило савезницима да на том делу остваре надмоћност у живој сили и ватреним средствима“. Непријатељ је располагао кордонским распоредом својих снага. Због слабог оперативног распореда савезници су успели за свега пет дана да расцепе његов фронт. Главни носилац пробоја и офанзиве била је српска пешадија.

Моравска дивизија, Солунски фронт (Извор: Војни музеј)

„Овако брз и сигуран успех у пробоју утврђеног фронта постигнут је захваљујући, пре свега правилном избору одсека за пробој, солидним припремама, правилном груписању снага за пробој и стратегијском изненађењу непријатеља и изванредном залагању у борби ангажованих трупа.“

Упркос огромним губицима, српска војска је и даље остала главна савезничка снага на балканском ратишту. Иако је тако незадржив, готово муњевит пробој фронта могла да постигне само у садејству са савезничким трупама, које су, мада саме нису забележиле крупне оперативне успехе, омогућиле српској војсци слободу маневра у реализацији основног стратегијског циља савезничке солунске

офанзиве. У солунској офанзиви српска пешадија имала је мале губитке, што је био резултат правилног избора места пробоја, велике ватрене надмоћности, остварене у фази пробоја и изванредно брзог темпа гоњења деморалисаног непријатеља. „Гоњење које су, уз помоћ савезника, извршиле српске армије после пробоја Солунског фронта спада у ред најлепших и најуспешнијих примера стратегијског гоњења у историји ратова по дужини трајања, енергији извођења и постигнутим резултатима. Прва армија је прешла од Доброг поља до Суботице, 800 километара, за 60 дана. Пешадијске јединице 1. армије су ишле и по 200 километара испред савезничких снага.“

У појединим моментима, гоњење које је преузела српска војска, донекле подржана и француским трупама, косило се са многим тактичким начелима. Ипак, показало се да је дрско надирње српске војске било у потпуности усклађено са оперативно-стратегијском ситуацијом.

У солунској офанзиви српске пешадијске јединице доследно су примениле сва дотадашња тактичка искуства и новине, одлично су користиле нова оруђа и оружја, те организовале садејство са свим родовима војске.

У солунској офанзиви српска војска формирала је и сходно ситуацији употребљавала јуришне групе и јуришне јединице намењене за извођење препада у непријатељевом распореду.

Положај на Црној реци, Солунски фронт 1917 (Извор: Војни музеј)

Прва армија, Дунавска дивизија, Солунски фронт, аутор: Драгомир Глишић (Извор: Војни музеј)

ИСКУСТВА ВЕЛИКОГ РАТА

Искуства из употребе пешадије показују да су у извођењу борбених дејстава најбитнији: храброст, дисциплина, издржљивост, обављање дужности до самоодрицања и самопожртвовања, те прожетост најчистијим родољубљем. Те особине су красиле српског пешадинца – војника у свим ратовима које је водио

Први светски рат ангажовао је највеће људске и материјалне ефикасности до тада употребљене у ратним сукобима. Након четворогодишњег исхода иза себе је оставио милионске жртве, пустош и огромна ратна и материјална разарања. По дужини трајања ратних сукоба, начинима употребе јединица и родова војске померио је многе стандарде у ратној вешти-

Војник у њуној обрени француске производње, Солун, 1917/1918.
(Извор: Војни музеј)

ни тог времена, а посебно у употреби пешадије.

Пре почетка ратних сукоба многи војни теоретичари, па чак и цели генералштабови, полазили су од неосноване претпоставке да ће рат бити кратко трајан и да ће се завршити брзим и енергичним нападним дејствима. Тако су и планови зараћених страна у већини случајева били нереални. У воду је пала теорија да се рат добија једном одлучујућом битком.

Први светски рат са собом је донео армијске и фронтоске операције, које ће се у овом ратном сукобу потпуно оформити и кристализовати. Операције фронтоса често су се изводиле у зони од 200 до 400 км, а армијске операције у зони од 50 до 80 километара.

Обука у оружаним снагама представљала је један од кључних елемената припрема оружаних снага за рат. Основ квалитетне обуке представљало је познавање суштине борбе, као најважнијег акта у рату, и психичких особина човека, као најважнијег фактора у борби. Заједничко у системима обуке разних земаља била је њена подељеност на технички и тактички део. Велика пажња посвећивана је гађањима, коришћењу земљишта, физичким припремама и интегрисаној обуци родова и служби. Обука се делила на јединичну и заједничку (одељенска, водна, четна, батаљонска и бригада).

Најпогоднијим облицима маневра сматрају се обухват, окружење, обилазак и пробој. Борбена дејства пешадијских јединица оперативног и тактичког нивоа у већини случајева имају сусретан карактер. Преовладава став да је напад примарни метод ангажовања снага у оружаном сукобу и да само нападом може бити постигнут циљ свих бојева, уништење противничке борбене снаге. Јуриш се изводио са блиског одстојања од 50 до 100 метара.

Наступање у густим стрељачким стројевима показало се већ у првим данима Првог светског рата потпуно нерационалним, јер је бранилац ватром наносио осетне губитке нападачу, који, по правилу, није имао довољно артиље-

рије за неутралисање ватре браниоца. Такав начин дејства умањивао је ударну моћ стрељачког строја, а како је борбени распоред најчешће био плитак, напад се гасио пре него што би и успео да се развије у дубину. Да би решиле ове проблеме, скоро све армије усвајају нове тактичке поступке: повећавају дубину борбених распореда, прописују обавезно самоукопавање, јуриш пешадије припрема се артиљеријом и слично. Да би савладала узастопне отпоре бранилаца, пешадија све чешће примењује јурише у таласима поткрепљиваним из дубине новим ешелонима и резервама.

У војскама зараћених држава издата су упутства у којима се истицала потреба за припремањем јуриша артиљеријском ватром, за растреситијем стрељачким стројевима, образовањем дубљих борбених поредака и широм применом самоукопавања.

Крајем 1914. године, долази до промене и у одбрани. Уместо једне непрекидне линије ровова (траншеја), почеле су се уређивати две до три линије међусобно удаљене 100 до 150 метара. Тад се приступило и широкој употреби жичаних препрека. Од 1916. одбрамбени положаји се по дубини ешалонирају и повезују. Одбрамбени појасеви били су организовани са прорачуном да нападач пред сваком од њих мора прегруписати своје снаге и преместити артиљерију. Због велике дубине одбране артиљерија се методично примењује. Сваки напад пешадије подржава се кратком артиљеријском припремом.

Од 1915. у борбеним дејствима први пут се примењују бојни отрови (хлор). То су први урадили Немци приликом наношења противудара код Ипра, што је посебно усложнило употребу пешадије.

Преласком на позиционе облике борбе, основни облик оперативног маневра постао је фронтални удар за пробој позицијског фронта. Увођењем нових борбених средстава митраљеза, пламенобацача, минобацача, а од 1916. пушкомитраљеза, знатно је повећана ватрена моћ пешадије. Потцењивање

одбране имало је за последицу да је приликом вођења борбе нападач био немоћан да пробије чак и одбрану организовану на брзу руку.

Упоредо са променама у борбеним порецима, у току рата примењивани су и многи нови поступци и начини дејства пешадије приликом пробоја. Уместо „таласа“, постепено се уводе групе пореци јединица.

За неутралисање одбране широко су се примењивали авијација, тенкови и хемијска борбена средства. Од 1917. пешадија интензивно садејствује са овим родовима и видовима. Тенкови се придодају пешадијским дивизијама.

Да би могла да садејствује тенковима, и код наступања пешадије направљене су извесне измене у борбеном поретку. У фази приближавања пешадија је требало да се креће не у стрељачким стројевима, већ у одељенским и водним колонама, а стрељачке стројеве да развија само за отварање ватре или приликом извођења јуриша. Нова тактичка начела захтевала су најтежње садејство свих снага и средстава у борби.

Без обзира на појаву нових и даље усавршавања старих родова војске, пешадија је у току целог рата остала основни род војске. Основни правац развоја пешадије кретао се линијом смањења њеног удела, повећања ватрене моћи и усавршавања организационе структуре.

С временом, удео пешадије у оружаним снагама смањен је просечно за 20 одсто. Релативно бројно смањење пешадије било је повезано и са наглим порастом њене ватрене моћи, која се у годинама рата повећала за два до три пута. Тако, на пример, док је на почетку рата пешадијски батаљон имао само пушке, он је већ крајем рата у свом наоружању имао 8–12 митраљеза и до 36 пушкомитраљеза (у Француској).

Од 1916. године пешадијским нападима (који се изводе по фазама) обавезно претходи дејство ударних и јуришних група или јединице. Ови састави врше посебне припреме иза борбеног

распореда. До изражаја су посебно дошле у завршним операцијама.

Командовање је разматрано као функција која се мора извршавати, више или мање континуално, да би војска постојала и дејствовала. Код командовања, субординација је заузимала важно место с циљем да се отклони самовоља, односно одржи војничка хијерархија.

Повећањем временске и просторне димензије извођења борбених дејстава, појава нових родова и све већи прилив информација смањивали су могућност успешног руковођења појединаца, а улога штабова нагло је повећана.

Духовност и вера били су значајни чиниоци који су покретали и окупљали око једног циља читаве народе и вој-

ске. Морал војске и борбени морал изграђивани су током обуке и васпитања. Основе борбеног морала изграђиване су на осећају моралне дужности за извршење једне тачно одређене улоге. Сматрало се да је у некој војсци изграђен војнички дух ако је целокупна војска прожета значајем извршења њене улоге. ■

Дефиле на Теразијама, Београд, 1919. (Извор: Војни музеј)

